

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора наук із соціальних комунікацій, доцента Мар'їної О. Ю.
на дисертацію Шевченко М. О. на тему
«Оцифрування фондів бібліотек України», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності
029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа**

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. У цифрову епоху концептуальна основа цифрової трансформації бібліотек має розглядатись крізь призму інновацій у стратегічному процесі збереження історико-культурної спадщини, її репрезентації та популяризації в суспільстві, створення мультимодального культурного контенту, забезпечення доступу до нього широкого кола користувачів через моделювання та розвиток інноваційних соціокультурних послуг. Магістральним напрямом при цьому стає оцифрування фондів бібліотек, багата документна спадщина в яких акумулювалась протягом століть. І той факт, що оцифрування вже кілька десятиліть розглядається світовою професійною спільнотою як один із найоптимальніших способів подолання бібліотеками цифрових викликів шляхом розгортання масштабних національних та міжнародних проектів по переведенню в цифровий формат різноманітних артефактів, а українські інституції пам'яті роблять лише перші кроки в цьому напрямі, засвідчує надзвичайну актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Своєчасність дисертації підкреслюється тим, що бібліотеки України, які відносно нещодавно почали опановувати технології переведення в цифровий формат та створення цифрових колекцій власних фондів, нагально потребують системного представлення техніко-технологічних, організаційних, методико-прикладних зasad оцифрування, аналізу складного ландшафту закордонного досвіду цифровізації інституцій пам'яті, більш рефлексивного підходу до реалізації оцифрування як на локальному рівні окремої бібліотеки, так і в проектах регіонального, національного та міжнародного рівнів.

2. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації досягнуто коректністю постановки та вирішення завдань наукової розвідки, чітким формулюванням мети, потужною науково-теоретичною

та емпіричною базою, застосуванням значного комплексу загальнонаукових підходів і методів наукового пізнання, адекватне поєднання яких дало змогу здобувачі системно вивчити та представити об'єкт і предмет дослідження, обґрунтовано визначити стратегічні напрями вдосконалення організації оцифрування документної спадщини з фондів бібліотек України.

3. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням, у якому вперше концептуально представлено феномен оцифрування документних фондів як важливу складову бібліотечно-інформаційного виробництва в умовах цифровізації суспільства; системно розкрито організаційно-технологічні засади реалізації оцифрування; досліджено конфігурацію проектів збереження документних фондів бібліотек; окреслено організаційні моделі збереження документної спадщини.

Дисертанткою закладено потенціал для подальших досліджень щодо наукового розроблення підходів до оцифрування (презентаційного, контекстного, знанневого). Позитивним також є удосконалення бібліотекознавчої терміносистеми через уточнення таких понять, як «оцифрування», «цифровізація», «цифрова реституція» та «цифрова репатріація».

4. Практичне значення дослідження. Наукові висновки та рекомендації представленого дослідження є підґрунтям для розроблення науково-методичних зasad і перегляду нормативно-правової бази оцифрування фондів бібліотек та розбудови концепції національної цифрової бібліотеки України. Зокрема, в дисертації розкрито потенціал краудтехнологій, використання яких має суттєво підвищити якість, динаміку та масштабування проектів з оцифрування фондів; запропоновано заходи щодо розв'язання проблем оцифрування документів, які охороняються авторським правом, позакомерційних творів і творів-сиріт тощо.

5. Повнота викладеного матеріалу дисертації в наукових публікаціях. Слід позитивно оцінити виклад основних результатів дослідження, які відображені у 18 одноосібних публікаціях, серед яких: 6 наукових статей (4 — у фахових виданнях України, 2 — у закордонних виданнях) та 12 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій. Аналіз

публікацій здобувачки, зарахованих за темою дисертації, підтверджує, що вони висвітлюють основні результати, висновки та наукові положення представленої дисертаційної роботи.

6. Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність установленим вимогам щодо оформлення. Структура дисертації складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Представлена наукова розвідка характеризується логікою та послідовністю викладу матеріалів, чіткістю та аргументацією.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, наведено зв'язок роботи з науковими програмами та темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, визначено методологію, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, представлено особистий внесок здобувачки.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади оцифрування фондів бібліотек**» дисеранткою було з'ясовано стан розробленості проблеми оцифрування бібліотечних фондів у наукових та професійних колах за кордоном та в Україні. Результати аналізу показали значний хронологічний розрив між початком наукового осмислення оцифрування за кордоном та в Україні. Визначено комплекс наукових підходів та методів наукового пізнання, пізnavальні можливості яких дали змогу всебічно, комплексно та системно дослідити об'єкт і предмет дослідження. Вивчені міжнародні документи та національні нормативно-правові акти з питань оцифрування документів. Результати проведеного аналізу нормативно-правової бази України дозволили констатувати необхідність удосконалення національної нормативно-правової бази оцифрування документної спадщини та її узгодження з міжнародними стандартами та нормами європейського права.

У другому розділі «**Реалізація проектів оцифрування та створення цифрових колекцій закордонними та українськими бібліотеками**» здобувачкою було проаналізовано досвід бібліотек розвинутих країн світу щодо

запровадження технології оцифрування та формування цифрових колекцій документної спадщини. На основі отриманих даних було узагальнено сучасні світові тенденції в сфері оцифрування документної спадщини. Досліджено досвід оцифрування документів бібліотеками України різних типів і видів, що дало змогу авторці виявити позитивні та негативні тенденції в Україні та чинники, які впливають на них. Проведене порівняння закордонного та українського досвіду оцифрування документів виявило ряд відмінностей у підходах до оцифрування та проблеми, з якими стикаються бібліотеки України та які потребують розв'язання на загальнодержавному рівні.

У третьому розділі **«Стратегії організації оцифрування документної спадщини бібліотеками України»** дисерантка, розглядаючи різні типи та види документів, виокремила три групи документів (рукописні книги, стародруки, інші цінні та рідкісні книжкові видання, унікальні примірники; періодичні видання; аудіовізуальні документи), які мають розглядатися бібліотеками України як пріоритетні при здійсненні оцифрування. Інноваційні моделі організації оцифрування документної спадщини були побудовані на основі двох ознак: 1) групи документної спадщини за місцем її збереження та 2) технології для отримання цифрових копій документів. Значна увага була приділена вивченю саме технології краудсорсингу, оскільки вона має ряд беззаперечних переваг, що впливають на динаміку, швидкість реалізації проектів, їх масштабність та якість. Серед ключових напрямів вдосконалення організації оцифрування в Україні дисеранткою обґрунтовано такі: розроблення та прийняття національної програми оцифрування документної спадщини, визначення адміністратора, головною функцією якого була б координація оцифрування серед бібліотек та інших установ, перегляд законодавчих ініціатив щодо вільного оцифрування бібліотеками документів, які захищені авторським правом тощо.

У **загальних висновках** підсумовано основні наукові результати дисертаційного дослідження, які доводять, що поставлені мета та завдання дослідження були досягнуті та виконані в повному обсязі.

Список використаних джерел містить перелік ґрунтовних закордонних та українських праць, які стали науково-теоретичною основою даного дисертаційного дослідження.

У **додатках** розгорнуто представлено дані, які були отримані під час здійснення дослідження та які суттєво доповнюють зміст дисертації.

Таким чином, дисертація М. О. Шевченко повністю відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

7. Відсутність порушення академічної добродетелі. Звіт перевірки тексту дисертації на унікальність за допомогою антиплагіатної системи StrikePlagiarism свідчить про відсутність академічного plagiatu, а безпосереднє вивчення дисертації підтвердило відсутність порушень дисертантою принципів академічної добродетелі.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Високо оцінюючи результати дисертаційного дослідження М. О. Шевченко, варто задля об'єктивності висловити деякі зауваження та побажання:

- у дисертації представлено контент-аналіз цифрових бібліотек та цифрових колекцій провідних бібліотек України, який містить як кількісні, так і якісні показники, але більш показовими були б надані дані у відсотковому відношенні оцифрованих документів до загального бібліотечного фонду;
- у параграфі 3.2 «Інноваційні моделі оцифрування документної спадщини бібліотеками України» розглядаються:

- 1) документи, які зберігаються в українських установах культури та пам'яті;
- 2) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах в Україні;
- 3) документи, які зберігаються в закордонних установах культури та пам'яті;

4) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах за кордоном. Таке представлення є досить цінним з наукової точки зору, але є дещо ширшим та виходить за межі завдань заявленої теми дисертації.

Наведені недоліки аж ніяк не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а зауваження можуть бути предметом подальших досліджень М. О. Шевченко.

9. Загальний висновок. Дисертація М. О. Шевченко «Оцифрування фондів бібліотек України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, є завершеною науковою працею, присвячена актуальній тематиці дослідження, виконана на високому науково-теоретичному рівні, має наукову новизну та практичну значущість, містить ряд нових, актуальних та достовірних наукових результатів, що засвідчують складність, систематичність та важливе значення дисертаційного дослідження для бібліотечно-інформаційної сфери діяльності, тому дисертація М. О. Шевченко рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Рецензент,
доктор наук із соціальних комунікацій,
доцент, завідувач кафедри цифрових
комунікацій та інформаційних досліджень
Харківської державної
академії культури

Олена МАР'ЇНА

